

EEN SEMI-KONINKLIJKE TREMISSIS VAN KAREL DE GROTE

Auteur : T. Nissen

Inleiding

Munten vertellen geschiedenis. De opeenvolgende muntemissies door de jaren heen kunnen in een bonte verscheidenheid van typen het sociaal economische en politieke leven in het verleden illustreren. De symboliek van de beeldenaars, de teksten en de technische uitvoering van de munten geven daaraan vorm.

Het muntrecht was voor de bestuurder en landheer in tweevoudig opzicht van belang. Enerzijds was het een aantrekkelijke inkomstenbron, anderzijds bood de fysieke munt een massacommunicatiemiddel bij uitstek om macht en invloed te etaleren en pronkzucht te bevredigen.

De historische belangstelling bij de numismaat en muntverzamelaar wordt extra gewekt wanneer hij een munt verwerft waarop direct en/of indirect historische gebeurtenissen en/of verschijnselen zijn te lezen. Zo treft de auteur een (semi-)koninklijke munt van Karel de Grote, een gouden tremmissis van Grimoald III, hertog en later prins van het Longobardische Benevento (788-806).

(2x vergroot)

Verklaring

Voorzijde	: In vooraanzicht het borstbeeld van de gekroonde vorst met baard, gekleed in een mantel; in de rechterhand houdt hij een globe met kruis. Omschrift: GRIM-VAL DX
Keerzijde	: Kruis van de macht, rustend op een voet; in de afsnede twee punten en VIC , in het veld G en R. Omschrift: DOMS CAR RX
Gewicht	: 1,13 gram.

Met zijn grotere broer, de solidus, is de tremmissis o.a. beschreven in de "Catalogue of the coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards" door W. Wroth, blz 175, en in de "Catalogo delle Civiche Raccolte Numismatiche di Milano" door E. Arslan (nr. 94).

Historische achtergrond

De stad Benevento ligt in Midden Italië, zo'n 45 kilometer ten Noordoosten van Napels. Door haar gunstige ligging had de stad reeds in de oudheid een belangrijke economische en sociale functie. Bij het binnendringen in Italië (568) van de Longobarden, een Germaanse volksgroep uit het gebied van de Neder-Elbe, maakte het land deel uit van het Byzantijnse rijk met als hoofdstad Ravenna. De Longobarden wisten in het Noorden en het Midden grote delen van het door epidemieën verzwakte Italië te veroveren en stichtten o.a. het koninkrijk Pavia en twee onafhankelijke hertogdommen Spoleto en Benevento. Het is de betrokken hertogen nooit geheel gelukt zich geheel los te maken uit het Longobardische rijk. Rome, het noordoosten met Ravenna, Napels en het uiterste Zuiden bleven Byzantijns.

De machtsuitbreidingen hadden daarna een zeer geleidelijk verloop tot de opvoering van de veroveringen in de 8e eeuw. De Longobarden wisten onder koning Aistulf (749-756) Ravenna in te nemen en bedreigden nu rechtstreeks paus Stephanus II. Deze kon evenwel niet rekenen op de steun van zijn wereldlijk heer, de keizer van Byzantium. De pauselijke aanspraken op het

primaatschap leidden bij voortdurend tot conflicten met het machtscentrum in Byzantium. De paus wendde zich tot de Frankische koning Pippijn de Korte en vond bij hem gehoor. Deze trok naar Italië, versloeg de Longobarden, dwong hun de veroverde gebieden af te staan en schonk die middels de *Donatio Pippini* in 756 aan de opvolger van Petrus. Hiermee legde Pippijn de grondslag van de Kerkelijke Staat.

In het jaar 773 werd de paus andermaal bedreigd, nu door koning Desiderius. Deze keer onderwierp Karel de Grote de Longobarden definitief (773-776), annexeerde het gebied en voerde persoonlijk de titel van Koning der Longobarden. Hij vergrootte het pauselijk territorium met delen van Toscane en Spoleto, bevestigde de schenking van zijn vader Pippijn. Hij behield wel bepaalde rechten voor zich.

Intussen wist Hertog Arichis II (758-787) van Benevento, ondanks Karels dreigingen, zijn macht staande te houden. Hij nam zelfs in 774 de titel van prins (princeps) aan, daarmee aanspraak makende op de koningszetel. Eerst toen Karel in 787 een invasie voorbereidde beloofde hij onderwerping en afstand doening van de titel van princeps.

Zeer kort daarop overleed Arichis. Zijn zoon Grimoald III, gegijzeld door de Franken, werd in 788 door Karel de Grote als wettig opvolger aangewezen op voorwaarde dat hij Karel als soeverein erkende en zichzelf als diens vazal. Hij werd verplicht Karels naam op charters en munten aan te brengen en jaarlijks een retributie van 7000 solidi af te dragen.

De gouden munten van de eerste emissie van Grimoald, waaruit het hier besproken exemplaar (zie afbeelding) afkomstig is, dragen inderdaad de naam en titel van Karel de Grote.

Muntgeschiedenis

Vanaf het 3e kwart van de 6e eeuw liep de aanmuntning van het goudgeld in west Europa geleidelijk terug en hield op te bestaan aan het einde van de 7e eeuw. Ten tijde van het verdwijnen van het goud in het midden van de 7e eeuw begonnen de Merovingers zilveren munten te slaan van hetzelfde gewicht en vorm als de gouden tremmissis. Vooral in de Friese gebieden was later de muntslag van dit type talrijk (sceatta's).

Van de Longobardische hertogdommen was Benevento het enige met een zelfstandige muntslag, aanvankelijk tijdens de regering van Romoald II (706-731). De enige twee denominaties waren de solidus en de tremmissis, nabootsingen van die van Byzantijnse keizer Justinianus.

De stijl van de munten is karakteristiek: grof, hoog reliëf en hoekige omtrekken van het borstbeeld. In vergelijking met de keizerlijke munten zijn ze van slechter gehalte en lichter in gewicht zodat ze uiteindelijk minder dan de helft daarvan in waarde vertegenwoordigen. Het goud gehalte, onder Romoald nog 20 karaat, daalde tot 12 karaat onder Grimoald III. Onder de Karolingische invloed introduceerde Grimoald ook een zilveren munt, een denarius, qua stijl en gehalte afwijkend van de Karolingische, met zowel zijn eigen als Karels monogram er op.

Deze bewogen episode is terug te vinden op Grimoald's eerste muntmissie.

Voorzijde	: GRIM- -VAL(D) D(V)X De tekst spreekt voor zich. De titel van PRINCEPS die zijn vader Arichis II nog voerde is verdwenen. Grimoald is gedegradeerd tot hertog, een vazal.
Keerzijde	: DOM(V)S CAR(OLVS) R(E)X Karel wordt als heer en koning der Lombarden erkend. VIC(TORIA) In de afsnede de letters VIC - sinds Arichis II weer gebruikt - die worden geïnterpreteerd als de afkorting van VICTORIA, de overwinning. G R Tussen het kruis de beginletters van Grimoald III.

De aanmunting van goudstukken met de naam van Karel de Grote is slechts van korte duur geweest (788-791) en tegelijkertijd ook de laatste in haar soort. Grimoald III wist zich in zijn regeringsperiode spoedig te onttrekken aan het Frankische gezag en weigerde verder de soevereiniteit van Karel te erkennen. Hij trouwde een nicht van keizer Constantijn VI en voerde weer de titel van prins. Op de munten van latere emissies verschijnt daarom weer de titel **PRINCEPS**.

Overigens had de eigenzinnige weg van het hertogdom nog een nasleep. De opvolger van Grimoald III, diens zoon Grimoald IV (807-818), raakte spoedig in gewapend conflict met Karel de Grote, hetgeen in 812 leidde tot een akkoord. De hertog werd verplicht een eenmalige som van 25.000 solidi (= circa 110 kilogram) te betalen, ongetwijfeld een inlossing van de opgelopen achterstand, en wederom een jaarlijks terugkerende retributie van 7.000 solidi.

Waarom is de munt semi koninklijk ?

In het algemeen tastte Karel de Grote in zijn politiek de Longobardische identiteit, rechten en instellingen niet aan. Ook op het terrein van de muntpolitiek greep hij, als koning der Longobarden, niet in. Vanwege deze behouden zelfstandige positie van de plaatselijke machthebbers kan de emissie van deze reeks niet als regaal worden beschouwd. Hoewel...
er was één beperking: Karel voerde als heer en koning de regie.

Door de afwezigheid van goudmijnen en het voortdurend handelstekort met Zuid en Oost Europa kon binnen het Frankische rijk goud als betaalmiddel geen rol van betekenis spelen, terwijl het gebruik van het edelmetaal als muntmateriaal binnen de Byzantijnse invloedssferen bleef voortbestaan.

Bovendien beschouwde Karel goud als een exclusief koninklijk, wellicht goddelijk, metaal en wist een enorme goudschat bij elkaar te brengen. Psychologisch voor hem waren slaven als internationaal betaalmiddel makkelijker te pakken!

Slot

De munt toont fraai de ontmoeting van twee werelden, enerzijds de traditionele Byzantijnse stijl, anderzijds de aanwezigheid van de Frankische expansie, een expansie die leidde tot de vorming van de Kerkelijke staat. Het is een vroege expressie van feodale politiek waardoor Karel de Grote zijn multiculturele rijk vorm wist te geven en die eeuwenlang de Europese geschiedenis heeft beïnvloed.

September 2002.

Overige literatuur.

1. Philip Grierson and Mark Blackburn, "The Early Middle Ages (5th-10th centuries)" in: Idem, *Medieval European Coinage I* (Cambridge etc. 1986).
2. Peter Spufford, *Money and its use in Medieval Europe* (Cambridge 1988).
3. Philip Grierson, "Money and coinage under Charlemagne" in: *Geschichte I: Karel der Grosse* (Düsseldorf, 1965) 501-536.